

ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی

The Evaluation of Effectiveness of Entrepreneurship Curriculum Islamic Azad University

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۵/۱۸، تاریخ ارزیابی: ۱۳۹۲/۹/۱۳، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۱۱/۲۱

H.A. Moradi Pordanjani., (Ph.D Student) &
p. Jaafari., (Ph.D)

Abstract: This paper evaluates the effectiveness of the entrepreneurship curriculum in Islamic Azad University, to the effectiveness of entrepreneurship courses in Islamic Azad University in achieving the goal of content, teaching methods, assessment methods, teaching ability, stimulate motivation, education and skills training, entrepreneurial characteristics and capabilities of lecturers and Students University to consider. The design was a descriptive that conducted survey research. Sample research is the 108 Teacher and 1043 students that selected by cluster method by two questionnaires. Finally, the data obtained using the t; Chi-square and Mann-Whitney tests were analyzed. Some of its findings are as follows: Entrepreneurship curriculum, the teachers and students of Islamic Azad University and the University of Component Content. A. and achieve goals, teaching methods, assessment methods, teachers can stimulate students 'entrepreneurial motivation, fostering students' entrepreneurial characteristics and skills essential for students to start an entrepreneurial business has to operate effectively. These results also show that in all dimensions than in two dimensions to achieve the goal of content and teaching methods as well as the two groups had the same view.

Keywords: Evaluation, Educational Effectiveness, Curriculum, Entrepreneurship, Islamic Azad University

حجت الله مرادی پردنجانی^۱ و پروش جعفری^۲

چکیده این مقاله که به ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی می‌پردازد، درصد است تا میزان اثربخشی درس کارآفرینی را در دانشگاه آزاد اسلامی در ابعاد محتوا و دستیابی به هدف، روش تدریس، روش ارزشیابی، توانایی مدرسان، تحریک انگیزه‌ها؛ پرورش ویژگی‌ها و قابلیت‌ها و همچنین آموزش مهارت-های کارآفرینی از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه مورد بررسی قرار دهد. طرح آن از نوع توصیفی بوده که به روش پیمایشی انجام گرفته است. جامعه تحقیق را کلیه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تشکیل می‌دهد که از میان آن‌ها به ترتیب تعداد ۱۰۸ و ۱۰۴۳ نفر به صورت تصادفی و با روش خوشه‌ای انتخاب و اطلاعات موردنیاز نیز از طریق دو پرسشنامه گردآوری گردید. نهایتاً داده‌های به دست آمده با استفاده از آزمون س؛ کای اسکور و من ویتنی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برخی از یافته‌های آن به شرح زیر می‌باشد: برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از دیدگاه اساتید و دانشجویان آن دانشگاه و در مولفه‌های محتوا و دستیابی به هدف، روش تدریس، روش ارزشیابی، توانایی مدرسان، تحریک انگیزه‌های کارآفرینانه دانشجویان، پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و همچنین آموزش مهارت‌های اساسی به دانشجویان جهت راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه به صورت اثربخش عمل کرده است. ضمناً نتایج نشان می‌دهد که در همه ابعاد یاد شده به جز در دو بعد محتوا و دستیابی به هدف و همچنین بعد روش تدریس دو گروه دیدگاه یکسانی داشته‌اند.

کلید واژه‌ها: ارزیابی، اثربخشی آموزشی، برنامه درسی، کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی

۱. نویسنده مسئول: عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد و دانشجوی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

h.moradi@iaushk.ac.ir

۲. استادیار گروه مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

مقدمه

پرداختن به فعالیت‌های آموزشی در هر کشوری نوعی سرمایه‌گذاری بوده که هدف اصلی آن توسعه انسانی است (کافمن و هرمان^۱، ۱۹۹۶). به عبارتی هدف هریک از فعالیت‌های آموزشی رشد آگاهی و توانائی‌های بالقوه انسان بوده و پیشرفت و توسعه جوامع، سازمان‌ها و موسسات نیز در گرو ارتقای سطح دانش، مهارت، رفتار و بینش انسانی است (آرند^۲، ۲۰۰۷). این امر اهمیت فعالیت‌های آموزشی را دوچندان می‌سازد. برخی معتقدند که آموزش نمی‌تواند مانع بیکاری افراد شود، حتی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی نیز علی‌رغم این‌که آموزش‌های زیادی دیده‌اند، اما قادر به یافتن شغلی مناسب نمی‌باشند (حسینی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۸۴). به‌منظور رفع این مشکل سیاست‌گذاران پیشنهاد می‌کنند که افراد باید به خوداشتغالی و کارآفرینی بپردازند. بر این اساس برخی از دانشگاه‌ها به آموزش‌های خوداشتغالی و کارآفرینی اقدام کرده‌اند (آدجی مولا و اولفان میلاویو^۳، ۲۰۰۹: ۸۲)، به‌گونه‌ای که امروزه آموزش‌های کارآفرینی به یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین فعالیت دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تبدیل شده است، حتی در اکثر دانشگاه‌های دنیا این دوره‌ها به‌صورت واحدهای درسی به دانشجویان ارائه می‌شود (احمد پورداریانی، ۱۳۷۹).

در برخی کشورهای آمریکایی هم‌چون ایالت متحده آمریکا و کانادا و در کشورهای آسیایی هم‌چون فیلیپین، هند و مالزی آموزش‌های کارآفرینی در درون دوره‌های دانشگاهی و توسط موسسات خاصی موردتوجه قرار گرفته و گام‌های اساسی جهت حمایت از فعالیت‌های کارآفرینی برداشته شده است، این حمایت‌ها شامل برگزاری دوره‌های ویژه کارآفرینی در درون دانشگاه‌ها می‌باشد (گیب^۴، ۲۰۰۲: ۱۱). در واقع هدف این بوده تا دانشجویان در طی دوران تحصیل خود افرادی مؤسس و کارآفرین تربیت شوند (گیب، ۱۹۸۷: ۳۸).

هم‌زمان با بسیاری از کشورهای آسیایی و آمریکایی، در ایران نیز براساس برنامه سوم توسعه طرحی تحت عنوان طرح توسعه کارآفرینی در دانشگاه‌های کشور از سال ۱۳۷۹ تدوین و اجرای آن با نظر وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری در دانشگاه‌های کشور و به‌منظور ترویج کارآفرینی و در راستای پیشگام شدن نظام دانشگاهی در امر کارآفرینی، پیگیری و اجرا گردید. یکی از اهداف این طرح صدور بخشنامه به کلیه واحدهای دانشگاهی کشور جهت برگزاری دوره‌های آموزش کارآفرینی و ارائه واحد درسی کارآفرینی است (امیری، ۱۳۸۳). در دانشگاه آزاد اسلامی نیز هم‌زمان با دانشگاه‌های دیگر چند سالی است که برنامه درسی کارآفرینی به‌عنوان برنامه درسی

1. Kaufman and Herman
2. Arend
3. Adjeimola and Olufunmilayo
4. Gibb

اختیاری برای بیشتر رشته‌های تحصیلی ارائه می‌شود. در واقع برنامه درسی کارآفرینی قابلیت‌های کسب شده را جهت کارآفرینی از طریق افزایش آگاهی دانشجویان بهبود بخشیده و سبب افزایش اعتماد به نفس، خوداشتغالی و افزایش تمایل به فعالیت‌های کارآفرینانه می‌شود (درانی و مرادی، ۱۳۸۸: ۴۲).

یکی از اهداف ارائه برنامه درسی کارآفرینی به دانشجویان تحریک انگیزه در دانشجویانی است که خصوصیات کارآفرینانه دارند. شناخت این افراد از توانایی‌های خود و آگاهی دادن در این زمینه و برانگیختن آن‌ها از اصلی‌ترین وظایف آموزش کارآفرینی به دانشجویان است، تحریک انگیزه‌هایی از قبیل میل به کسب ثروت، توفیق‌طلبی، استقلال‌طلبی، تمایل به ساختن چیزهای نو و قبول نداشتن شیوه‌های موجود موجب می‌شود که دانشجویان در مسیر کارآفرین شدن قرار گیرند. یکی دیگر از اهداف ارائه درس کارآفرینی به دانشجویان پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه است. برخی از دانشجویان در محیط‌هایی پرورش می‌یابند که زمینه برای تحریک انگیزه‌ها و پرورش آن‌ها فراهم است و لذا در صورتی که این افراد کسب و کاری را شروع کنند، اغلب با موفقیت همراه خواهند بود. اما بیشتر دانشجویان در چنین محیط‌هایی آموزشی قرار ندارند و لذا ایجاد انگیزه و پرورش ویژگی‌های کارآفرینی که از طریق درس کارآفرینی برای آن‌ها ضرورت دارد. این ویژگی‌ها شامل مواردی چون آموزش تفکر خلاق، بالابردن ریسک‌پذیری، تحمل ابهام، دادن اعتماد به نفس، فرصت‌شناسی و دادن اطلاعات آموزشی درباره خصوصیات شخصی از طریق کنترل درونی است. آموزش مهارت‌های کارآفرینی به دانشجویان سومین هدف ارائه درس کارآفرینی به دانشجویان بوده و بر این اساس دانشگاه‌ها سعی می‌کنند مهارت‌های اساسی هم-چون مسائل مالی، شناخت بازار، اصول مدیریت، بیمه، قوانین کار و امور اجتماعی، توانایی مدیریت توسعه و رشد شرکت و یافتن بازارهای جدید را از طریق این درس به دانشجویان آموزش دهند. ایجاد علاقه در دانشجویان نسبت به درس کارآفرینی چهارمین هدف ارائه واحد درسی کارآفرینی بوده و بر این اساس دانشگاه‌ها سعی دارند تا دانشجویان را نسبت به درس کارآفرینی علاقمند ساخته تا از آن لذت برند (آقاجانی و خدابخشی، ۱۳۸۸).

به اعتقاد برخی محققان برنامه درسی کارآفرینی از نظر ماهیت باید مبتنی بر رویکردی چندرشته‌ای باشد، این برنامه باید قواعد و پیچیدگی علوم را به دانشجویان نشان داده و همان‌گونه که دانشجویان دارای استعداد، انگیزه و هویت‌های پیچیده‌اند، این برنامه باید نیازهای متنوع آن‌ها را مرتفع نماید (لوسزکیو^۱، ۲۰۰۸: ۷۰).

مناسب بودن محتوای آموزش‌های کارآفرینی، مفاهیم درس کارآفرینی و اثربخشی^۱ درس کارآفرینی مورد توجه بسیاری قرار گرفته است (عارفی، فتاحی و اجارگاه و نساج، ۱۳۸۹: ۵۱). هم‌زمان با افزایش تعداد دوره‌های آموزش کارآفرینی روند دیگری در جهت شناسایی اثربخشی این دوره‌ها شکل گرفت. این روند در خصوص شناسایی افراد مناسب، اهداف خاص آموزشی، شیوه‌های تدریس و یادگیری و کیفیت محتوای درس کارآفرینی می‌باشد. از آنجائی که در هر آموزش کارآفرینی برای تعیین اثربخش بودن و یا عدم اثربخشی آن می‌بایست ارزشیابی‌هایی صورت پذیرد، لذا این آموزش‌ها را می‌توان با توجه به اهداف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی نیز مورد ارزیابی^۲ قرار داد (سعیدی کیا، ۱۳۸۲؛ مذبوحی و همکاران، ۱۳۹۱).

آگاهی از میزان اثربخشی دوره‌های آموزش کارآفرینی و بازدهی حاصل از آن‌ها برای مدیران و مسئولان می‌تواند بسیار بااهمیت باشد. اثربخشی آموزشی میزان انطباق رفتار دانش‌آموختگان با انتظارات، اهداف، خواسته‌ها، میزان مهارت، دانش و نگرش کسب‌شده در اثر آموزش تعریف شده است (سلطانی، ۱۳۸۰). با توجه به این که آموزش‌های کارآفرینی و مطالعه در خصوص جنبه‌های ناشناخته این موضوع اهمیت شایانی دارد و می‌تواند راه‌گشای فعالیت‌های آتی نظام آموزش عالی کشور باشد، لذا آگاهی از میزان اثربخشی دوره‌های آموزشی کارآفرینی می‌تواند پیش‌زمینه‌ای برای تعیین محتوای آموزشی جدید و ارائه الگو و مدل بهینه در آموزش کارآفرینی و ارزیابی کارآیی دوره‌های کارآفرینی به دانشجویان باشد (غلام‌پور و گلیج، ۱۳۹۱: ۱۳۰). برای آگاهی از میزان اثربخشی دوره‌های آموزش کارآفرینی بهتر است معیارهایی به‌عنوان مبنا در نظر گرفت (هیلز^۳، ۱۹۸۸: ۱۰۹).

پاتریک (۱۹۹۸) تعیین اثربخشی در یک برنامه آموزشی را "ارزشیابی" تعریف کرده و معتقد است که فرایند تعیین اثربخشی به چهار سطح تقسیم می‌شود: واکنش (معیاری که تعیین می‌کند تا چه میزان شرکت‌کنندگان در دوره به برنامه آموزشی علاقمندند و از آن لذت می‌برند)؛ یادگیری (معیاری که به‌وسیله آن دانش، اصول، مفاهیم، مطالب و حقایق و مهارت‌هایی که شرکت‌کنندگان طی دوره فراگرفته‌اند، مورد سنجش قرار می‌گیرد)؛ تغییر در رفتار (تغییر در رفتار شرکت‌کنندگان در محیط کار)؛ نتایج و پیشرفت‌های محسوس (میزان تحقق اهدافی که به‌طور مستقیم به فرد یا سازمان مربوط است) (پاتریک^۴، ۱۹۹۸).

1. Effectiveness
2. Evaluation
3. Hills
4. Patrick

ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی

آقاجانی و خدابخشی (۱۳۸۸) معتقدند که برای ارزیابی اثربخشی آموزش‌های کارآفرینی با توجه به اهداف آموزشی درس کارآفرینی معیارهایی باید در نظر گرفته شود، که عبارتند از: میزان واکنش دانشجویان به آموزش درس کارآفرینی (رضامندی از کیفیت محتوای آموزشی درس کارآفرینی، رضامندی از توانایی مدرس کارآفرینی، رضامندی از روش تدریس و روش ارزشیابی درس کارآفرینی)؛ میزان تحریک انگیزه‌های دانشجویان؛ پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و آموزش مهارت‌های کارآفرینانه به دانشجویان (آقاجانی و خدابخشی، ۱۳۸۸).

عارفی، فتحی و اجارگاه و نساج (۱۳۸۹) معیارهای ارزیابی اثربخشی درس کارآفرینی را شامل: افزایش اطلاعات در دانشجویان؛ ایجاد مهارت در دانشجویان؛ روش تدریس کارآفرینی و روش ارزشیابی درس کارآفرینی، می‌دانند (عارفی، فتحی و اجارگاه و نساج، ۱۳۸۹).

مذبوحی و همکاران (۱۳۹۱) نیز معیارهایی را برای ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی بیان کرده‌اند، که عبارتند از: مطابقت داشتن برنامه موردنظر با اهداف آموزشی درس کارآفرینی؛ مطابقت داشتن برنامه موردنظر با محتوای آموزشی درس کارآفرینی؛ مطابقت داشتن برنامه موردنظر با شیوه‌های ارزشیابی درس کارآفرینی (مذبوحی و همکاران، ۱۳۹۱).

باید در نظر داشت که ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزش کارآفرینی به صورت مطلق و در پایان دوره آموزشی رویکرد کاملی نیست. اثربخشی و کیفیت آموزشی لازم است در طول فرایند آموزش ایجاد و تضمین شود و در پایان این فرایند برای اطمینان از صحت اقدامات کارآفرینی و تحقق اهداف بررسی و اندازه‌گیری صورت گیرد (زارعی، ۱۳۸۶).

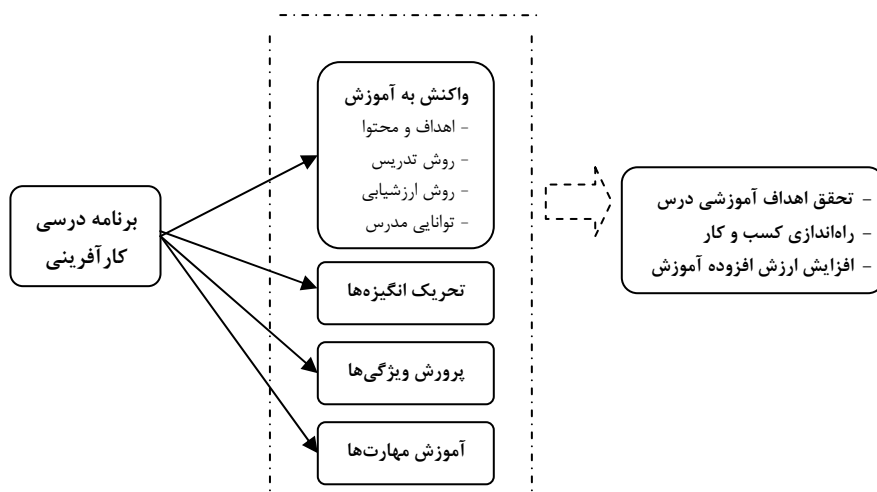
پیرامون ارزیابی اثربخشی آموزش‌های کارآفرینی تحقیقات متعددی انجام شده است، سکستون و بونال^۱ (۱۹۸۸) دریافته‌اند که انتخاب صحیح گروه‌های کنترل به شناخت صحیح و مزایای آموزش کارآفرینی کمک نموده و اثربخشی آن‌ها را افزایش می‌دهد؛ کارنیس و همکاران^۲ (۲۰۰۳) ضمن مقایسه آموزش‌های کارآفرینی در فرانسه و آمریکا دریافته‌اند که دیدگاه و ادراک افراد در خصوص آموزش‌های کارآفرینی بر اثربخشی آموزش‌های کارآفرینی تاثیر زیادی دارد؛ طباطبائی و حسینیان (۱۳۸۴) نشان دادند که آموزش‌های شغلی و کارآفرینی از جنبه ارتقای خودباوری زنان تهرانی اثربخشی زیادی دارند؛ آقاجانی و خدابخشی (۱۳۸۸) ضمن ارزیابی اثربخشی آموزش‌های کارآفرینی دانشگاه مازندران دریافته‌اند که آموزش‌های ارائه شده توسط مرکز کارآفرینی دانشگاه از جنبه تحریک انگیزه‌ها، پرورش ویژگی‌های کارآفرینی و آموزش مهارت‌های اساسی به دانشجویان اثربخشی بالایی دارند؛ سعدی (۱۳۸۸) دریافت که بین

-
1. Sexton and Bowman
 2. Carayannis et al

اطلاعات مهارت آموزان استان همدان قبل و بعد از ارائه دوره‌های آموزش کارآفرینی تفاوت معنی داری وجود دارد، هم‌چنین نشان داد که سن و تحصیلات مهارت‌آموزان بر اثربخشی دوره‌های آموزشی تاثیر معنی داری دارد؛ طباطبائی و روایی (۱۳۸۹) دریافتند که آموزش‌های آماده-سازي شغلي و کارآفرینانه از جنبه توانمندسازی شهروندان تهرانی اثربخشی بالایی دارند؛ عارفی، فتحي و اجارگاه و نساج (۱۳۸۹) نشان دادند که برنامه درسی کارآفرینی شاخه کار و دانش آموزش متوسطه از بعد دست‌یابی به اهداف و افزایش اطلاعات و مهارت‌های کارآفرینی در هنرجویان اثربخش عمل کرده، اما میانگین روش‌های تدریس مورد استفاده در کلاس درس کمتر از حداقل میانگین است که برای آن در نظر گرفته شده، هم‌چنین آن‌ها دریافتند که روش‌های ارزشیابی درس کارآفرینی با روش پیشنهاد شده مطابقت دارد؛ مجمل و همکاران (۱۳۹۰) نشان دادند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست و توانایی تربیت کارآفرینان خلاق، مبتکر و توانا را ندارد؛ غلام‌پور و گلیچ (۱۳۹۱) نشان دادند که حداقل یک زوج از رتبه‌های میانگین اثرگذار ابعاد مختلف متغیرهای تحریک انگیزه‌ها، پرورش ویژگی‌ها و آموزش مهارت‌ها تفاوت معنی داری با یکدیگر دارند. آن‌ها هم‌چنین دریافتند که درس کارآفرینی بیشترین تاثیر را بر بعد قبول نداشتن شیوه‌های موجود، پرورش قدرت تحمل ابهام و آموزش مهارت‌های کارگروهی و مهارت‌های ارتباطی دارد.

با توجه به دیدگاه‌های مطرح شده پیرامون ارزیابی اثربخشی آموزش‌های کارآفرینی و هم-چنین تحقیقات انجام گرفته پیرامون موضوع، در این مقاله به دنبال این هستیم تا میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی در دانشگاه آزاد اسلامی را مورد ارزیابی قرار دهیم. بنابراین مساله اساسی در این مقاله این است که "آیا برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از اثربخشی لازم برخوردار است؟". با توجه به چارچوب نظری مطرح شده و هم‌چنین تحقیقات انجام گرفته پیرامون موضوع، در این مقاله از مدل مفهومی زیر برای ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی استفاده شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی

با توجه به مدل مفهومی بالا در این مقاله فرضیات زیر مورد آزمون قرار گرفته است:

۱. از نظر اساتید و دانشجویان، اهداف و محتوای درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با اهداف و محتوای ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد.
۲. از نظر اساتید و دانشجویان، روش‌های تدریس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش‌های تدریس ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد.
۳. از نظر اساتید و دانشجویان، روش‌های ارزشیابی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش‌های ارزشیابی ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد.
۴. از نظر اساتید و دانشجویان، توانایی اساتید دانشگاه آزاد اسلامی در تدریس درس کارآفرینی با توانایی‌های ارائه شده برای مدرسین برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد.
۵. از نظر اساتید و دانشجویان، برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی توانسته است انگیزه‌های دانشجویان را تحریک نماید.
۶. از نظر اساتید و دانشجویان، برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی توانسته است ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان را پرورش دهد.
۷. از نظر اساتید و دانشجویان، برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی توانسته است مهارت‌های اساسی را جهت راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه به دانشجویان آموزش دهد.
۸. بین نظرات اساتید و دانشجویان، در مورد مطابقت اهداف و محتوای درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با اهداف و محتوای ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۹. بین نظرات اساتید و دانشجویان، در مورد مطابقت روش‌های تدریس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش‌های تدریس ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۱۰. بین نظرات اساتید و دانشجویان، در مورد مطابقت روش‌های ارزشیابی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش‌های ارزشیابی ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۱۱. بین نظرات اساتید و دانشجویان، در مورد مطابقت توانایی اساتید دانشگاه آزاد اسلامی در تدریس درس کارآفرینی با توانایی‌های ارائه شده برای مدرسین برنامه درسی کارآفرینی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۱۲. بین نظرات اساتید و دانشجویان، در مورد تاثیر برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در تحریک انگیزه دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۱۳. بین نظرات اساتید و دانشجویان، در مورد تاثیر برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
۱۴. بین نظرات اساتید و دانشجویان، در مورد تاثیر برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در آموزش مهارت‌های اساسی در راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه به دانشجویان تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

روش پژوهش

با توجه به این‌که تحقیق حاضر به توسعه و کاربرد دانش موجود در خصوص "اثربخشی آموزشی کارآفرینی" می‌پردازد از نوع کاربردی و با توجه به این‌که هدف آن تعیین میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی می‌باشد، در زمره تحقیقات توصیفی به-شمار می‌آید و از آن‌جائی که به تحلیل وضعیت موجود در خصوص تعیین میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه و در مقطع زمانی حاضر و به‌صورتی واقعی می‌پردازد، از نوع پیمایشی است.

جامعه آماری تحقیق را کلیه اساتید کارآفرینی و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی (که درس کارآفرینی را گذرانده‌اند) تشکیل می‌دهد، که از میان آن‌ها و با استفاده از آماره مجذور کای گرجسی و مورگان (۱۹۷۰) به ترتیب تعداد ۱۰۸ و ۱۰۴۳ نفر به‌صورت تصادفی و به‌روش نمونه-گیری خوشه‌ای از واحدهای مختلف دانشگاه آزاد اسلامی کشور انتخاب شدند.

برای گردآوری داده‌های مورد نیاز نیز علاوه بر اطلاعات کتابخانه‌ای که به‌منظور دستیابی به پیشینه تحقیق انجام گرفت، در مرحله میدانی و برای ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی

دانشگاه آزاد اسلامی از دو پرسشنامه استفاده شد. ضمناً پایایی کرانباخ پرسشنامه‌ها، در بین ۲۸ نفر استاد و ۱۳۶ نفر دانشجو به ترتیب برابر ۰/۹۱ و ۰/۸۹ به‌دست آمد، که براساس منابع موجود پایایی قابل قبولی می‌باشد.

یافته‌ها

برای آزمون فرضیات از آزمون‌های آماری t تک نمونه‌ای و مستقل؛ زمون کای اسکوئر و آزمون من ویتنی استفاده شده است. در ادامه نتایج آزمون فرضیات به‌صورت زوج فرضیه‌های (۱ و ۸)؛ (۲ و ۹)؛ (۳ و ۱۰)؛ (۴ و ۱۱)؛ (۵ و ۱۲)؛ (۶ و ۱۳) و (۷ و ۱۴) که در هر یک از آن‌ها در ابتدا دیدگاه اساتید و دانشجویان پیرامون ابعاد موردنظر بررسی و در ادامه نظرات دو گروه با یکدیگر مقایسه شده است.

فرضیه ۱ و ۸: در جدول ۱ (نتایج آزمون فرضیه ۱ و ۸) میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد محتوا و دستیابی به‌هدف از نظر اساتید و دانشجویان دانشگاه به صورت جداگانه و با استفاده از آزمون آماری t تک نمونه‌ای بررسی و سپس نظرات مطرح شده با استفاده از آزمون آماری t مستقل با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که در گروه اساتید و در بعد محتوا و دستیابی به هدف میانگین به‌دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۱۷/۶۴ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۱۵ بالاتر است، بدین معنی که اساتید دانشگاه آزاد اسلامی بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با اهداف و محتوای ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد. در گروه دانشجویان و در بعد محتوا و دستیابی به هدف نیز میانگین به‌دست آمده از نتایج تحقیق برابر ۱۶/۴۲ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار ۱۵) بالاتر است، بدین معنی که دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نیز بر این نظر هستند که محتوای برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با اهداف و محتوای ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد.

علاوه بر این نتیجه مقایسه دیدگاه دو گروه نشان می‌دهد که تفاوت میانگین به‌دست آمده از نظرات اساتید با میانگین به‌دست آمده از نظرات دانشجویان با اختلافی در حدود ۲/۲۲ و با درجه اطمینان ۰/۹۵ معنادار است. این مطلب نشان می‌دهد که با وجودی که هر دو گروه معتقدند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد محتوا و دستیابی به‌هدف به‌صورت اثربخش عمل کرده است، با این وجود تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص وجود دارد که سطح معنی‌داری و میانگین به‌دست آمده نیز گویای این مطلب است. ضمناً اساتید دانشگاه دیدگاه خوشبینانه‌تری نسبت به دانشجویان دارند.

جدول ۱. اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد محتوا و دستیابی به هدف

معنی داری	درجه اطمینان	س تک نمونه ای	میانگین فرضی	انحراف معیار	میانگین تجربی	نمونه ها	فرضیه
۰/۰۰۰	%۹۵	۵۵/۴۴	۱۵	۲/۹۳	۱۷/۶۴	اساتید	۱
۰/۰۰۰	%۹۵	۱۳۱/۸۹	۱۵	۴/۰۲	۱۶/۴۲	دانشجویان	
۰/۰۴۹	%۹۵	س مستقل	تفاوت میانگین			مقایسه دیدگاه اساتید و دانشجویان	۸
		۱/۹۵	۲/۲۲				

فرضیه ۲ و ۹: در جدول ۲ (نتایج آزمون فرضیه ۲ و ۹) میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد روش تدریس از نظر اساتید و دانشجویان دانشگاه به صورت جداگانه و با استفاده از آزمون آماری س تک نمونه‌ای بررسی و سپس نظرات مطرح شده با استفاده از آزمون آماری س مستقل با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که در گروه اساتید و در بعد روش تدریس میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۲۴/۴۱ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۲۱ بالاتر است، بدین معنی که اساتید دانشگاه آزاد اسلامی بر این نظر هستند که روش تدریس درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش تدریس برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد. در گروه دانشجویان و در بعد روش تدریس نیز میانگین به دست آمده از نتایج تحقیق برابر ۲۳/۰۲ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار ۲۱) بالاتر است، بدین معنی که دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نیز بر این نظر هستند که روش تدریس درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش تدریس برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد.

علاوه بر این نتیجه مقایسه دیدگاه دو گروه نشان می‌دهد که تفاوت میانگین به دست آمده از نظرات اساتید با میانگین به دست آمده از نظرات دانشجویان با اختلافی در حدود ۱/۳۹ و با درجه اطمینان %۹۵ معنادار است. این مطلب نشان می‌دهد که با وجودی که هر دو گروه معتقدند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد روش تدریس به صورت اثربخش عمل کرده است، با این وجود تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص وجود دارد که سطح معنی‌داری و میانگین به دست آمده نیز گویای این مطلب است.

جدول ۲. اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد روش تدریس

فرضیه	نمونه‌ها	میانگین تجربی	انحراف معیار	میانگین فرضی	س تک نمونه‌ای	درجه اطمینان	معنی-داری
۲	اساتید	۲۴/۴۱	۲/۹۶	۲۱	۵۵/۴۹	%۹۵	۰/۰۰۰
	دانشجویان	۲۳/۰۲	۵/۲۸	۲۱	۱۴۰/۵۹	%۹۵	۰/۰۰۰
۹	مقایسه دیدگاه اساتید و دانشجویان	تفاوت میانگین			س مستقل	%۹۵	۰/۰۰۹
					۲/۶۰		

فرضیه ۳ و ۱۰: در جدول ۳ (نتایج آزمون فرضیه ۳ و ۱۰) میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد روش ارزشیابی درس کارآفرینی از نظر اساتید و دانشجویان دانشگاه به صورت جداگانه و با استفاده از آزمون آماری کای اسکوئر بررسی و سپس نظرات مطرح شده با استفاده از آزمون آماریمن ویتنی با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که در گروه اساتید و در بعد روش ارزشیابی درس کارآفرینی تعداد ۸۳ نفر (%۷۸) از روش ارزشیابی الف (آزمون پایان ترم+کار عملی: تهیه طرح کسب و کار+تکالیف درسی)؛ تعداد ۱۹ نفر (%۱۸) از روش ارزشیابی ب (آزمون پایان ترم)؛ تعداد ۲ نفر (%۲) از روش ارزشیابی ج (آزمون میانترم+آزمون پایان ترم+کار عملی) و تعداد ۴ نفر (%۳) از روش ارزشیابی د (سایر روش‌های ارزشیابی) استفاده کرده‌اند، در گروه دانشجویان نیز در بعد روش ارزشیابی درس کارآفرینی تعداد ۸۰۱ نفر (%۷۷) از روش ارزشیابی الف (آزمون پایان ترم+کار عملی: تهیه طرح کسب و کار+تکالیف درسی)؛ تعداد ۱۸۰ نفر (%۱۷) از روش ارزشیابی ب (آزمون پایان ترم)؛ تعداد ۴۲ نفر (%۴) از روش ارزشیابی ج (آزمون میانترم+آزمون پایان ترم+کار عملی) و تعداد ۲۰ نفر (%۲) از روش ارزشیابی د (سایر روش‌های ارزشیابی) استفاده کرده‌اند.

علاوه بر این نتیجه مقایسه دیدگاه دو گروه نشان می‌دهد که در مورد روش‌های ارزشیابی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی تفاوت چندانی میان نظر دو گروه وجود نداشته و تقریباً هر دو گروه نظرات مشابهی اعلام کرده‌اند.

جدول ۳. اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد روش ارزشیابی

نمونه ها	روش الف		روش ب		روش ج		روش د		آزمون فرضیه ۳		آزمون فرضیه ۱۰	
	د	ف	د	ف	د	ف	د	ف	معنی داری	کای اسکور	معنی داری	من ویتنی داری
اساتید	۸۳	٪۷۸	۱۹	٪۱۸	۲	٪۲	۴	٪۳	۱۶۱/۲۵	۱۰۰۰	۵۶۲۶۰	۱/۹۸۲
دانشجویان	۸۰۱	٪۷۷	۱۸۰	٪۱۷	۴۲	٪۴	۲۰	٪۲	۱۵۵۰/۱	۱۰۰۰		

ف = فراوانی؛ د = درصد

فرضیه ۴ و ۱۱: در جدول ۴ (نتایج آزمون فرضیه ۴ و ۱۱) میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد توانایی مدرسان کارآفرینی دانشگاه از نظر اساتید و دانشجویان دانشگاه به صورت جداگانه و با استفاده از آزمون آماری س تک نمونه‌ای بررسی و سپس نظرات مطرح شده با استفاده از آزمون آماری س مستقل با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که در گروه اساتید و در بعد توانایی مدرسان کارآفرینی دانشگاه میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۴/۲۲ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۳ بالاتر است، بدین معنی که اساتید دانشگاه آزاد اسلامی بر این نظر هستند که توانایی مدرسان کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با توانایی مدرسان برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد. در گروه دانشجویان و در بعد توانایی مدرسان کارآفرینی نیز میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۴/۱۱ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۳ بالاتر است، بدین معنی که دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نیز همانند اساتید بر این نظر هستند که توانایی مدرسان کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با توانایی مدرسان برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد.

علاوه بر این نتیجه مقایسه دیدگاه دو گروه نشان می‌دهد که تفاوت میانگین به دست آمده از نظرات اساتید با میانگین به دست آمده از نظرات دانشجویان با اختلافی در حدود ۱/۱ و با درجه اطمینان ۹۵٪ معنادار نیست. این مطلب نشان می‌دهد که با وجودی که هر دو گروه معتقدند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد توانایی مدرسان کارآفرینی به صورت اثربخش عمل کرده است و تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص مشاهده نشده است که سطح معنی‌داری و میانگین به دست آمده نیز گویای این مطلب است.

جدول ۴. اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد توانایی مدرسان

معنی داری	درجه اطمینان	س تک نمونه ای	میانگین فرضی	انحراف معیار	میانگین تجربی	نمونه ها	فرضیه
۰/۰۰۰	%۹۵	۲۵/۲۶	۳	/۸۸	۴/۲۲	اساتید	۴
۰/۰۰۰	%۹۵	۷۷/۵۶	۳	/۸۴	۴/۱۱	دانشجویان	
۰/۹۸۲	%۹۵	س مستقل	تفاوت میانگین			مقایسه دیدگاه اساتید و دانشجویان	۱۱
		۱/۰۲	/۱۱				

فرضیه ۵ و ۱۲: در جدول ۵ (نتایج آزمون فرضیه ۵ و ۱۲) میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد تحریک انگیزه های دانشجویان از نظر اساتید و دانشجویان دانشگاه به صورت جداگانه و با استفاده از آزمون آماری س تک نمونه ای بررسی و سپس نظرات مطرح شده با استفاده از آزمون آماری س مستقل با یکدیگر مقایسه شده اند. نتایج این جدول نشان می دهد که در گروه اساتید و در بعد تحریک انگیزه های دانشجویان میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۱۲/۸۹ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۱۲ بالاتر است، بدین معنی که اساتید دانشگاه آزاد اسلامی بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی ب انگیزه های دانشجویان را برای راه اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه تحریک کرده است. در گروه دانشجویان و در بعد تحریک انگیزه های دانشجویان نیز میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۱۲/۳۱ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۱۲ بالاتر است، بدین معنی که دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نیز بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی به تحریک انگیزه های دانشجویان منجر شده است.

علاوه بر این نتیجه مقایسه دیدگاه دو گروه نشان می دهد که تفاوت میانگین به دست آمده از نظرات اساتید با میانگین به دست آمده از نظرات دانشجویان با اختلافی در حدود ۵۸/ و با درجه اطمینان ۹۵٪ معنادار نیست. این مطلب نشان می دهد که با وجودی که هر دو گروه معتقدند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد تحریک انگیزه های دانشجویان به صورت

اثربخشی عمل کرده است اما تفاوت معنی داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص مشاهده نشده است و سطح معنی داری و میانگین به دست آمده نیز گویای این مطلب است.

جدول ۵. اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد تحریک انگیزه های دانشجویان

معنی داری	درجه اطمینان	س تک نمونه ای	میانگین فرضی	انحراف معیار	میانگین تجربی	نمونه ها	فرضیه
۰/۰۰۰	٪۹۵	۴۹/۵۶	۱۲	۲/۵۸	۱۲/۸۹	اساتید	۵
۰/۰۰۰	٪۹۵	۱۲۵/۷۷	۱۲	۳/۰۵	۱۲/۳۱	دانشجویان	
۰/۱۶۷	٪۹۵	س مستقل	تفاوت میانگین			مقایسه دیدگاه اساتید و دانشجویان	۱۲
		۱/۳۸	/۵۸				

فرضیه ۶ و ۱۳: در جدول ۶ (نتایج آزمون فرضیه ۶ و ۱۳) میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان از نظر اساتید و دانشجویان دانشگاه به صورت جداگانه و با استفاده از آزمون آماری س تک نمونه‌ای بررسی و سپس نظرات مطرح شده با استفاده از آزمون آماری س مستقل با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که در گروه اساتید و در بعد پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۱۳/۴۷ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۱۲ بالاتر است، بدین معنی که اساتید دانشگاه آزاد اسلامی بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان را پرورش داده است. در گروه دانشجویان و در بعد پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان نیز میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۱۳/۴۳ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۱۲ بالاتر است، بدین معنی که دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نیز بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان را پرورش داده است.

علاوه بر این نتیجه مقایسه دیدگاه دو گروه نشان می‌دهد که تفاوت میانگین به دست آمده از نظرات اساتید با میانگین به دست آمده از نظرات دانشجویان با اختلافی در حدود ۰/۴ و با درجه اطمینان ٪۹۵ معنادار نشده است. این مطلب نشان می‌دهد که هر دو گروه معتقدند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان به

ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی

صورت اثربخش عمل کرده است و تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص مشاهده نشده است که سطح معنی‌داری و میانگین به‌دست آمده نیز گویای این مطلب است.

جدول ۶. اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه

فرضیه	نمونه‌ها	میانگین تجربی	انحراف معیار	میانگین فرضی	س تک نمونه‌ای	درجه اطمینان	معنی داری
۶	اساتید	۱۳/۴۷	۴/۰۴	۱۲	۳۴/۴۹	%۹۵	۰/۰۰۰
	دانشجویان	۱۳/۴۳	۵/۲۸	۱۲	۸۲/۳۹	%۹۵	۰/۰۰۰
۱۳	مقایسه دیدگاه اساتید و دانشجویان	تفاوت میانگین			س مستقل	%۹۵	۰/۹۴۲
			۱/۰۴		۱/۰۷		

فرضیه ۷ و ۱۴: در جدول ۷ (نتایج آزمون فرضیه ۷ و ۱۴) میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد آموزش مهارت‌های کارآفرینانه به دانشجویان از نظر اساتید و دانشجویان دانشگاه به‌صورت جداگانه و با استفاده از آزمون آماری س تک نمونه‌ای بررسی و سپس نظرات مطرح شده با استفاده از آزمون آماری س مستقل با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که در گروه اساتید و در بعد آموزش مهارت‌های کارآفرینانه به دانشجویان میانگین به‌دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۴۰/۲۲ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۲۷ بالاتر است، بدین معنی که اساتید دانشگاه آزاد اسلامی بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی مهارت‌های اساسی کارآفرینانه را به دانشجویان آموزش داده است. در گروه دانشجویان و در بعد آموزش مهارت‌های کارآفرینانه به دانشجویان نیز میانگین به‌دست آمده (میانگین تجربی) برابر ۳۹/۹۲ شده که از میانگین فرضی در نظر گرفته شده (نمره معیار) ۲۷ بالاتر است، بدین معنی که دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نیز بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی مهارت‌های اساسی کارآفرینانه را به دانشجویان آموزش داده است.

علاوه بر این نتیجه مقایسه دیدگاه دو گروه نشان می‌دهد که تفاوت میانگین به‌دست آمده از نظرات اساتید با میانگین به‌دست آمده از نظرات دانشجویان با اختلافی در حدود ۳۰٪ و با درجه اطمینان ۹۵٪ معنادار نشده است. این مطلب نشان می‌دهد که هر دو گروه معتقدند که برنامه

درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان به صورت اثربخش عمل کرده است و تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص مشاهده نشده است که سطح معنی‌داری و میانگین به‌دست آمده نیز گویای این مطلب است.

جدول ۷. اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد آموزش مهارت‌های اساسی کارآفرینانه به دانشجویان

فرضیه	نمونه‌ها	میانگین تجربی	انحراف معیار	میانگین فرضی	س تک نمونه‌ای	درجه اطمینان	معنی‌داری
۷	اساتید	۴۰/۲۲	۵/۰۱	۲۷	۸۳/۲۷	%۹۵	۰/۰۰۰
	دانشجویان	۳۹/۹۲	۵/۳۱	۲۷	۸۰/۵۱	%۹۵	۰/۰۰۰
۱۴	مقایسه دیدگاه اساتید و دانشجویان	تفاوت میانگین			س مستقل	%۹۵	۰/۵۷۴
				۱/۳۰	۱/۵۶		

بحث و نتیجه‌گیری

درس کارآفرینی بیش از ۵۰ سال است که جزء سرفصل دروس دانشگاهی شده است (مذبوحی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۰) که هدف آن آموزش دانشجویان برای خلاقیت، نوآوری و سودمندی بیشتر (ارکیلا^۱، ۲۰۰۰)، ارتقاء شناخت فرصت‌ها (کنت^۲، ۱۹۹۰) و آماده‌سازی دانشجویان برای ورود به دنیای واقعی کارآفرینی (ماسالویبا^۳، ۲۰۰۸) می‌باشد. در مقاله حاضر ۱۴ فرضیه به‌صورت زوج فرضیه‌هایی که در هر یک دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی به‌صورت جداگانه پیرامون مطابقت درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با ابعاد مصوب برنامه درسی کارآفرینی (محتوا و دستیابی به هدف؛ روش تدریس؛ روش ارزشیابی؛ توانایی مدرسان؛ تحریک انگیزه دانشجویان؛ پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و آموزش مهارت‌های اساسی کارآفرینی به دانشجویان) و همچنین مقایسه دیدگاه دو گروه مورد آزمون قرار گرفت و سعی شده تا از طریق مطابقت هر یک از ابعاد مذکور با ابعاد مطروحه در برنامه درسی کارآفرینی میزان اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی مورد ارزیابی قرار

1. Erkkila
2. Kent
3. Mwasalwiba

ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی

گیرد. در ادامه به تحلیل نتایج به دست آمده از بررسی اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در ۷ مولفه ذکر شده می‌پردازیم.

در رابطه با اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد محتوای آموزشی و دستیابی به هدف نتایج نشان داد که اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هر دو بر این نظر هستند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با اهداف و محتوای ارائه شده در برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد و با وجودی که هر دو گروه معتقدند، برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد محتوا و دستیابی به هدف به صورت اثربخش عمل کرده است اما تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص وجود دارد که سطح معنی‌داری و میانگین به دست آمده نیز گویای این مطلب است. با ملاحظه این بعد از درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی لازم است محتوای درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با موارد زیر مطابقت داشته باشد:

- ارتباط با دنیای کار و زندگی

- قابلیت به کارگیری مطالب درس در حل مسایل کاری

- تقویت روحیه کارآفرینی و نگرش‌ها

- شروع کسب و کار و ایجاد شغل

- خدمت به اجتماع

در رابطه با اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد روش تدریس نتایج نشان داد که اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هر دو بر این نظر هستند که روش تدریس درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش‌های تدریس برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد و با وجودی که هر دو گروه معتقدند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد روش تدریس به صورت اثربخش عمل کرده است، با این وجود تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص مشاهده می‌شود که سطح معنی‌داری و میانگین به دست آمده نیز گویای این مطلب است.

پوتر^۱ (۲۰۰۸) مهم‌ترین انواع روش‌های تدریس درس کارآفرینی را سخنرانی کلاسی، مطالعات موردی، دعوت از کارآفرینان به عنوان سخنرانان مهمان، شروع کسب و کار توسط دانشجویان، بازی‌های کسب و کار، کارورزی در شرکت‌های کوچک، مطالعات امکان‌سنجی، روش حل مساله، تمرینات گروهی از طریق گروه‌های رسمی کوچک، شبیه‌سازی، ایفای نقش و ... ذکر کرده است (پوتر، ۲۰۰۸). با ملاحظه این بعد از درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی لازم است

تا در فرایند تدریس درس کارآفرینی ضمن استفاده از روش‌های پوتر (۲۰۰۸) به موارد زیر نیز توجه شود:

- مشارکتی بودن فعالیت‌های آموزشی درس کارآفرینی در کلاس
 - استفاده از حرکات غیرکلامی در آموزش درس کارآفرینی
 - استفاده از مثال‌های ابتکاری حین آموزش درس کارآفرینی
 - برقراری روابط عاطفی در طول آموزش درس کارآفرینی
 - استفاده از تجارب عملی افراد کارآفرین و کارآفرینان موفق در ارایه درس کارآفرینی
 - رواج جو پرسش و پاسخ در آموزش درس کارآفرینی
 - انجام فعالیت‌های عملی در قالب پروژه‌های درسی
- در رابطه با اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد روش ارزشیابی نتایج نشان داد که اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هر دو بر این نظر هستند که روش ارزشیابی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی با روش‌های ارزشیابی برنامه درسی کارآفرینی مطابقت دارد و با وجودی که هر دو گروه معتقدند که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی در بعد روش ارزشیابی به صورت اثربخش عمل کرده است، اما تفاوت معنی‌داری در دیدگاه آن‌ها در این خصوص مشاهده نمی‌شود که سطح معنی‌داری و فراوانی به دست آمده نیز گویای این مطلب است. در انتخاب روش‌های ارزشیابی (میزان دستیابی برنامه درسی به اهداف را مورد بررسی قرار می‌دهد) باید به گونه‌ای عمل کرد که روش موردنظر با ماهیت برنامه درسی موردنظر مطابقت داشته باشد. تاکید مهم درس کارآفرینی بر یادگیری دانشجویان است، از آنجائی که فعالیت و تفکر مستقل از طریق مستقیم اندازه‌گیری نمی‌شود، باید روشی استفاده شود که تا حدودی با این مهم مطابقت داشته باشد (گلینگام^۱، ۲۰۰۵). با ملاحظه این بعد از درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی لازم است تا در ارزشیابی درس کارآفرینی از روش‌های زیر به صورت توامان و ترکیبی استفاده شود:

- استفاده از آزمون میان ترم
- استفاده از آزمون پایان ترم
- ارائه کارهای عملی به دانشجویان (مثلاً تهیه طرح کسب و کار)
- ارائه تکالیف درسی به دانشجویان
- تهیه مقالات کارآفرینی
- ارائه کنفرانس و سخنرانی‌های کلاسی توسط دانشجویان

1. Gillingham

ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی

در رابطه با اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد توانایی مدرسان درس کارآفرینی نتایج نشان داد که اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هر دو بر این نظر هستند که مدرسان درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی توانایی لازم جهت تدریس درس کارآفرینی را دارند. سعدی (۱۳۸۸) رضامندی دانشجویان از توانایی مدرسان در تدریس و آموزش کارآفرینی یکی از عناصر مهم در تعیین اثربخشی آموزشی کارآفرینی می‌داند (سعدی، ۱۳۸۸). قورچیان (۱۳۷۹) نیز بیان داشته که مدرسان دانشگاه بایستی از توانایی شناخت جامعه، صاحب دانش و معرفت، قدرت نمایشگری، قدرت سرپرستی و نظارت، نظم و ترتیب مناسب و صاحب صفات شخصی برخوردار باشند (قورچیان، ۱۳۷۹: ۵۲). با ملاحظه این بعد از درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی لازم است تا مدرسان کارآفرینی از توانایی‌های زیر برخوردار باشند:

- توانایی برقراری ارتباط عاطفی با دانشجویان در کلاس درس

- توانایی بهره‌گیری از روش‌های متنوع تدریس

- توانایی علمی لازم برای تدریس درس کارآفرینی

- تجربه و مهارت کافی جهت بهره‌گیری از تجهیزات و فناوری درس کارآفرینی

- شایستگی عمومی و توانایی رهبری کلاس

در رابطه با اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد تحریک انگیزه دانشجویان نتایج نشان می‌دهد که اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هر دو بر این نظر هستند که درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی تحریک انگیزه توفیق‌طلبی، استقلال‌طلبی و گرایش به ساخت چیزهای نو در دانشجویان منجر شده است.

در رابطه با اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد پرورش ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان نتایج نشان می‌دهد که اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هر دو بر این نظر هستند که درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان را پرورش داده است. با ملاحظه این بعد از درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی لازم است تا درس کارآفرینی به‌گونه‌ای ارائه شود که به پرورش ویژگی‌هایی هم‌چون انگیزه پیشرفت، استقلال‌طلبی، خلاقیت و نوآوری، ریسک‌پذیری، کنترل درونی و تحمل ابهام در دانشجویان بینجامد.

در رابطه با اثربخشی درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از بعد آموزش مهارت‌های اساسی کارآفرینی در دانشجویان نتایج نشان می‌دهد که اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی هر دو بر این نظر هستند که درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی مهارت‌های اساسی کارآفرینانه را به دانشجویان جهت راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه آموزش داده است. هیسریچ و پیترز^۱

(۲۰۰۲) مهارت‌های موردنیاز کارآفرینان را در راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه در سه دسته فنی، مدیریتی و فردی تقسیم‌بندی نموده‌اند (هیسریچ و پیترز، ۲۰۰۲). مهارت‌های فنی عبارتند از: نوشتن، ارتباط حضوری، نظارت بر محیط، مدیریت فنی فعالیت اقتصادی، روابط اجتماعی، گوش دادن، توانایی سازمان‌دهی، شبکه سازی، اعمال فعالیت های گروهی و دانستن زبان خارجی. مهارت‌های مدیریتی عبارتند از: برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، روابط انسانی، بازاریابی، امور مالی، حسابداری، کنترل، مذاکره و مدیریت رشد و مهارت‌های فردی عبارتند از: کنترل درونی، ریسک‌پذیری، نوآوری و تحول‌گرایی. نکته مهم این است که تمامی این مهارت‌ها اکتسابی بوده که از طریق درس کارآفرینی می‌توان مهارت‌های مذکور را به دانشجویان آموزش داد. با ملاحظه این بعد از درس کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی و با توجه به آنچه هیسریچ و پیترز (۲۰۰۲) بیان کرده‌اند لازم است تا درس کارآفرینی به‌گونه‌ای ارائه شود که در آن مهارت‌های اساسی کارآفرینانه به دانشجویان آموزش داده شود.

به‌طور کلی می‌توان نتیجه‌گیری کرد که برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی از دیدگاه اساتید و دانشجویان آن دانشگاه و در ۷ مولفه ذکر شده به‌صورت اثربخش عمل کرده است.

منابع

- آقاجانی، حسین و خدابخشی، حسن (۱۳۸۸). *ارزیابی اثربخشی دوره‌های کوتاه‌مدت کارآفرینی در استان مازندران*.
- احمدپورداریانی، محمود (۱۳۸۹). *کارآفرینی: تعریف، نظریات و الگوها*. تهران: انتشارات پردیس.
- امیری، فرزاد (۱۳۸۳). نقش آموزش‌های علمی کاربردی در کارآفرینی و توسعه پایدار. مجموعه مقالات سومین کنگره ملی آموزش‌های علمی - کار بردی. تهران: دانشگاه جامع علمی- کاربردی: ۲۰۷-۲۱۶.
- حسینی و همکاران (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی در هزاره جدید؛ زیرساختی برای اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*. سال ۱۴، شماره ۴: ۱۳۸-۱۱۹.
- درانی، کمال و مرادی، حجت‌الله (۱۳۸۸). *مبانی و اصول کارآفرینی*: انتشارات دانشگاه هرمزگان.
- زارعی، خدیجه (۱۳۸۶). اثربخشی آموزشی. *مجله تدبیر*. سال شانزدهم، شماره ۱۶۶.
- سعدی، حشمت‌الله (۱۳۸۸). بررسی میزان اثربخشی دوره‌های آموزشی فنی و حرفه‌ای استان همدان.
- سعیدی کیا، مهدی (۱۳۸۲). *آشنائی با کارآفرینی*. تهران: انتشارات کیا، چاپ اول.
- سلطانی، ایرج (۱۳۸۰). اثربخشی آموزشی در سازمان‌های صنعتی و تولیدی، *مجله تدبیر*، شماره ۱۱۹.
- عارفی، محبوبه، فتحی‌واجارگاه، کوروش و نساج، سعیده (۱۳۸۹). بررسی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی شاخه کار و دانش آموزش متوسطه. *فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی*. دوره دوم، شماره ۴: ۴۷-۷۸.
- غلام‌پور، زهرا و کلیچ، محسن (۱۳۹۱). ارزیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی کوتاه مدت مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان و دانش‌آموختگان استان مازندران. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*. شماره ۶۳: ۱۵۱-۱۲۹.
- طباطبائی، شهناز و حسینیان، س (۱۳۸۸). توانمندسازی شهروندان زن جویای کار تهرانی. مجموعه مقالات دومین همایش جامعه‌ایمن. شهرداری تهران.
- طباطبائی، شهناز و روایی، فریبا (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش‌های کارآفرینی و روانشناختی بر توانمندی شهروندان. *فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی*. دوره دوم، شماره ۵: ۵۰-۲۹.
- قورچیان، نادرقلی (۱۳۷۹). *جزئیات روش‌های تدریس*. تهران: انتشارات فراشناختی اندیشه.
- مجلل، محمدعلی و همکاران (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی فرایند کارآفرینی در برنامه درسی رشته‌های تحصیلی دانشگاهی. *فصلنامه فراسوی مدیریت*. سال پنجم، شماره ۱۸۷: ۱۸۷-۱۶۷.
- مذبوحی، سعید و همکاران (۱۳۹۱). برنامه درسی کارآفرینی: هدف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی. *فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*. سال اول، شماره ۳: ۱۳۰-۹۷.

dejimola AS, Olufunmilayo TO (2009). Spinning off an entrepreneurship culture among Nigerian university students: prospects and challenges. *Afr. J. Bus. Manage.* 3:80-88.

rend, Richard J. (2007); *Abandoning Entrepreneurship: Children and Victims First*; DOI: 10.1177/1476127007083349.

arayannis, E. G., Evans, D. and Hanson, M. (2003); *a Cross-cultural Learning Strategy for Entrepreneurship Education: Outline of Key Concepts and Lessons Learned from a Comparative.*

rkkila, K. (2000). *Entrepreneurial education mapping the debates in the United States, his United Kingdom and Finland.* New York, NY: Garland Publishing.

ibb, A.A. (1987) Education for enterprise: training for small business initiation-some Contrasts. *Journal of small business and entrepreneurship.*

Gibb, A. (2002). In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning creative destruction, new values, new ways of doing things and new combination of knowledge. *International Journal of Management Reviews.* 4(3), 233-269.

Glingham, David (2005). *5 Meetup Groups match "Entrepreneurship and Self Empowerm.* United Kingdom. Aston University.

ills. G. E. (1988). Variations in university entrepreneurship education: an empirical study in evolving fields. *Journal of Bussiness Venturing.* No.3: 22-109.

is rich. Robert &Peters, Michal P. (2002). *Entrepreneurship: Starting, and Managing a New Enterprise.* New York. The Mc Graw Hill.

aufman, Roger and Herman, Jerry (1996); *Strategic Planning in the Educational System (Reflection, Restructuring, Reprocessing).* Prentice Hall.

ent, Calvin A. (1990). *Entrepreneurship Education: Current Developments, Future Directions.* New York: Quorum Books, 1990.

uczkiw, Eugene.(2008).*Entrepreneurship Education in an Age of Chaos, omplexityand Disrupti ve Change.* OECD Education & skills.No.18.pp.65-93

wasalwiba, E.S (2008). Entrepreneurship Education: a review of its objectives, Teaching methods, and impact indicators. *Education al Training* Vol. 52 No. 1, pp. 20-47.

- atrick Kirk (1998).Techniques for Evaluationing Programs.Journa .American Society of Training of Training Directors.
- otter, Jonathan. (2008). *Entrepreneurship and Higher Education: Future Policy Directions*. OECD Education & skills.No.18.pp.313-335.
- exton, Donald L.; Upton, Nancy Bowman. (1987). “Evaluation of an Innovative Approach to Teaching Entrepreneurship”. *Journal of Small Business Management*; 25, (1), 35-43.